

**КОНВЕНЦИЯТА НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО
И ДЕЙСТВАЩАТА НОРМАТИВНА УРЕДБА
НА ПРИПОЗНАВАНЕТО В СЕМЕЙНИЯ КОДЕКС НА РБ**

Анна Свободенова Чолакова

**THE UN CONVENTION ON THE CHILD'S RIGHTS AND THE
CURRENT LEGAL REGULATION OF THE AFFILIATION IN THE
FAMILY CODE OF REPUBLIC OF BULGARIA**

Anna Svobodenova Cholakova

***Анотация:** Докладът е основан на разпоредбата на чл.7 от Конвенцията на ООН за правата на детето, която касае материята на произхода. Основна цел на автора е да направи анализ на въпроса дали действащата нормативна уредба на припознаването е в съответствие с нормите на международното право. Застъпена е тезата, че правилата в СК се нуждаят от промяна в посока разширяване на правните възможности за разкриване на действителния/биологичния произход на лицата.*

***Ключови думи:** припознаване, произход, осиновяване, оспорване на припознаване, най-добър интерес на детето*

***Anotation:** This report is based on the article 7 of the UN Convention on the Child's Rights, related to the matter of the origin. The main purpose of the paper is to analyse if the current legal regulation of the affiliation is relevant to the rules of the international law. The main idea shared is that the Family code rules have to be improved in order to obtain more legal opportunities for revealing the real natural origin of the individuals.*

***Key words:** affiliation, origin, adoption, challenging an affiliation, the interest of the child*

1. Увод. Конвенцията на ООН за правата на детето е приета от Генералната Асамблея на Обединените нации през 1989г. и е в сила от 1990г. Тя е първият и основен акт с международно-правен характер, посветен на правата на детето, който има задължителен характер за страните-участници. Ратифицирали са я почти всички държави в света, като с този акт същите са се задължили да създадат нормативни гаранции в националните законодателства за спазване на всички права и свободи, установени в 54-те разпоредби на конвенцията.

Конвенцията за правата на детето е ратифицирана от България през 1991 г. и е в сила за нашата страна от 3 юли същата година (1). Съгласно разпоредбата на чл.5, ал.4 от Конституцията на Република България, тя е международен договор, който е част от вътрешното ни право и има предимство пред нормите на вътрешното законодателство, които ѝ противоречат.

Конвенцията на ООН е сред източниците на един от развиващите се клонове на съвременното право – международното хуманитарно право. Нейните автори определят детето като уязвимо, силно зависимо развиващо се човешко същество, което се нуждае от особена закрила (2). Идеите, заложили в международния акт, се определят от българските правници като „модерен подход към хуманитарната проблематика” (3).

2. Настоящият доклад е основан на разпоредбата на чл.7 от Конвенцията, която засяга материята на произхода на физическите лица – човешките индивиди. Авторът си поставя за цел да изследва въпроса дали и доколко тези разпоредби на международното право са получили необходимата законова основа в нормите на Семейния кодекс на РБ, и в частност в уредбата на припознаването (4).

Характерна особеност на правната уредба на произхода е, че макар да принадлежи отраслово към системата на гражданското право с присъщите му имуществени отношения, в основата ѝ стоят правата на личността, които имат нематериален и много личен характер (5). Това е една деликатна материя, която засяга достойнството и честта на човека. В същото време нейното правно и човешко значение се проявява през целия живот на индивида. Това предопределя значимостта и сложността на разглежданата проблематика.

В отношенията на произход има две страни, всяка от които е носител на специфичен социален интерес, за който законодателят трябва да държи сметка. Нерядко, интересът на родителя е да запази произхода на детето си в тайна и да не му придаде правна форма, а както е прието, „за правото произходът е винаги правно установеният произход...”(6). Когато става дума за доброволен способ за установяване на произход, какъвто е припознаването, горната хипотеза е често срещана реалност в съвременния свят. С оглед превенция срещу подобни случаи, Конвенцията за правата на детето въвежда един общ универсален принцип – принципа за най-добър интерес на детето, който трябва да бъде първостепенна грижа във всички действия, засягащи децата. Този принцип е общ, защото неговото конкретно съдържание следва да се определя според конкретната ситуация и е универсален, защото се прилага във всички социални сфери, в които е засегнат интереса на дете. Той може да се определи като *критерий*, чиято главна идея е интересът на детето да има предимство пред интереса на други правни субекти (7). В определени параметри принципът за най-добър интерес на детето е прогласен в чл.47 от Конституцията на РБ и в чл.2, т.4 от СК.

Припознаването е един от способите за извънсъдебно установяване на произхода на физическите лица, достъпен по нашето право както за бащата, така и за майката на детето. Съгласно разпоредбата на чл.64, ал.1 СК „Всеки родител може да припознае своето дете.” Припознаването има характера на доброволен, формален и оспорим акт. Неговата нормативна уредба в българското законодателство датира от 1890г., когато е приет Законът за припознаването на незаконородените деца, за узаконението им и за осиновяването /ЗПНДУО/. Оттогава разглежданият способ за установяване на произход е постоянно в ползването на българския законодател. В приетия през 2009 г. трети СК на РБ едни от промените са именно в тази материя, а последвалият през 2010 г. Закон за изменение и допълнение на СК отново прави изменения в разпоредбите за припознаването. Засиленият интерес към института е продиктуван от установената през последните години практика способът да се използва вместо дългата и сложна процедура по пълно осиновяване. Практическата употреба на припознаването нараства, тъй като то остава единственият извънсъдебен способ за установяване на бащинство на децата, родени от фактическо съжителство между родителите – когато последните нямат брак помежду си(8).

Правното значение на произхода закономерно е взето под внимание от авторите на Конвенцията на ООН за правата на детето и като едно от основните права в разпоредбата на чл.7 е записано, че **...доколкото това е възможно, децата имат право да знаят кои са техните родители и имат право на тяхната грижа.**” Интерпретацията на този текст се свежда до основното право децата да познават своя произход, доколкото това е възможно. Под родители тук се имат предвид, на първо място, биологич-

ните такива. Съвременните достижения на науката в други области, например на медицината, дават основание за обобщението, че познаването на произхода понякога означава възможност за живот (9).

Във връзка с разпоредбата на чл.7 от Конвенцията може да се постави въпросът за правното значение на израза „доколкото това е възможно” и неговото съотношение с понятия като целесъобразно и фактически възможно. Ако трябва да търсим аргументи в смисъла на прогласеното право, считаме, че тук не може да се говори за съображения по целесъобразност. По-скоро, разпоредбата визира случаи, при които обективно не е възможно да се установи произхода, поради което не следва да се ангажира отговорност на други субекти за неспазване на горния принцип.

Прогласеният в чл.7 от Конвенцията на ООН принцип за познаване на произхода кореспондира с принципа за истинност на произхода, заложен в нормативната уредба на разглежданите обществени отношения в българското семейно право. Принципет за истинност на произхода означава да се създадат конкретни правни норми, които да обезпечат диренето на действителния, биологичния произход на лицата. Следва да се има предвид обаче, че е установен и друг принцип, заложен в разглежданата правна материя – принципът за стабилност. Посочените основни правила понякога взаимно се изключват, затова е необходимо много внимателно да се търси мястото на всяко едно от тях в отделните разпоредби на закона.

В съвременните условия принципът на истинност на произхода е подложен на сериозно изпитание (10). Това се дължи на напредъка в медицината, който прави възможни неестествените способности за възпроизводство на човека. Специфични са критериите за биологичен произход в нормативно уредената асистирана репродукция, при която биологичният произход изначално не се свързва с юридическите факти, посочени в СК като факти, създаващи произход – раждането определя коя е майката, а зачеването определя кой е бащата. Още по-усложнени ще бъдат разглежданите отношения, ако сурогатното майчинство бъде правно регламентирано в нашата страна. В останалите случаи обаче, правото трябва да гарантира установяване на действителния произход, когато това е възможно. Действащата нормативна уредба на припознаването не е изчерпила всички средства за реализиране на този резултат. Ето защо, тя се нуждае от промяна, която може да се търси в две направления.

2.1. На първо място, пречки за търсене на произход чрез припознаване се създават от правния режим на осиновяването. Осиновяването не е способ за установяване на произход. То е правно средство за създаване на отношения родител – дете между лица, които по правило на се роднини. Осиновяването по изкуствен път създава отношения, наподобяващи произхода и може да бъде пълно и непълно(11). Правното действие на двата вида осиновяване може да бъде заличено с тяхното прекратяване, докато кръвният произход не може да изгуби своето юридическо значение. Осиновите-лите се приравняват на родители и дори формално в акта за раждане на осиновеното дете се вписват като такива, но все пак различията между осиновител и родител остават. Същностната разлика се корени в кръвната връзка, която е налице при действителния произход – с биологичните родители такава връзка съществува и тя не може да бъде заличена, а с осиновителите тази връзка се създава чрез правни средства. Тук е мястото да припомним, че Конвенцията за правата на детето, когато закрепва правото на детето да познава своите родители, по мое мнение, има предвид биологичните такива.

Пълното осиновяване, независимо че не е способ за установяване на произход, е пречка за дирене на друг произход, включително чрез припознаване (12). Това правило произтича от тълкуването на императивната разпоредба на чл.71 СК и се отнася до

осиновяване, което е приключило с влязло в сила съдебно решение и е вписано в акта за раждане на детето. Това е така поради тайната на осиновяването и създадената „привидност“ чрез акта за раждане на пълно осиновено дете, че осиновителите са негови „родители“ - при пълното осиновяване се създава нов акт за раждане на детето, а първоначалният се анулира. При непълното осиновяване въпросът стои по различен начин, тъй като в случая осиновяването се вписва в първоначалния акт за раждане чрез отбелязване и от него е видно кои лица са родители и кои са осиновители на детето.

Ограничителният режим за дирене на произход докато е в сила пълно осиновяване съответства на действащата правна уредба, но в светлината на все по-явната значимост на действителния произход на лицата може да се постави въпросът за неговото преразглеждане паралелно с идеята за по-широка възможност за разкриване тайната на осиновяването. В тази връзка следва да отбележим, че тайната на осиновяването може да бъде разкрита по искане на навършилият шестнадесет години осиновен, когато важни обстоятелства налагат това, но след като рождените родители бъдат изслушани – чл.105, ал.1 СК. Окръжният съд, постановил осиновяването, се произнася с решение. От така очертания правен режим на разкриване тайната на осиновяването става ясно, че доводите на рождените родители за неразкриване действителния произход на детето могат да попречат за реализиране на неговото право по чл.7 от Конвенцията на ООН. Казаното по-горе ни дава основание да поставим въпроса дали действащата уредба е в съответствие с принципа за най-добър интерес на детето и правото му да познава своите родители и дали не е необходимо съответна промяна в правилата за разкриване тайната на осиновяването в посока по-широк достъп на осиновените до информация за своя действителен произход.

Прегледът на съдебната практика показва, че пълното осиновяване е пречка за припознаване и докато тече производство по осиновяване. Подобно разрешение не е основано на тълкуването на чл.71 СК и затова дава повод за дискусия. Пълното осиновяване поражда действие от момента, в който влезе в сила съдебното решение на окръжния съд. Следователно да този момент детето няма установен и вписан в акта за раждане произход по силата на осиновяването, което все още е висящо, съответно не е налице пречка по смисъла на чл.71 СК. С решение от 23.03.2009 г. по АХД 2123 от 2008 г. Пловдивският административен съд е отхвърлил жалбата на баща, който е подал декларация за припознаване на своето дете на 12.09.2008 г., докато тече съдебната фаза от процедура по осиновяване на детето. Майката е починала приблизително месец преди припознаването. С писмо от 10.10.2008 г. длъжностното лице по гражданското състояние е отхвърлило декларацията за припознаване на бащата, с мотивите, че на 25.09.2008 г. е постановено съдебно решение, влязло в сила на 03.10.2008 г., за осиновяване на същото дете. От разгледания случай се вижда, че възможността за установяване действителния произход на детето от бащата е пропусната поради висящ процес за осиновяване, а майката е починала. Тук могат да се поставят редица въпроси във връзка с правата на детето: спазен ли е принципът за най-добър интерес на детето или е отдадено предпочитание на интереса на други лица, в частност осиновителите? Проведен ли е докрай принципът за установяване на действителните родители, когато това е възможно? Тези въпроси са деликатни и сложни, защото засягат специфична, белязана от редица индивидуални особености област на правно регулиране – на немуществените права на детето, на родители и осиновители, на тяхната чест и достойнство. Законодателят след прецизно обсъждане на интересите на засегнатите лица следва да даде нормативно разрешение на въпроса до кой етап на процедурата по осиновяване е допустимо да се установява биологичния произход на осиновявано дете както чрез припознаване, така и чрез установителни иски за произход. Необходимо е също така да се създадат задължения за Дирекция „Социално подпомагане“, която има

правомощия в първата – административна фаза на производството по пълно осиновяване, за проверка на всички възможности за установяване на действителния произход на дете, чието вписване в регистрите за пълно осиновяване е поискано. Ако се създаде такъв режим, ще отпадне част от правните и социални възражения срещу пълното осиновяване като пречка за дирене на действителен произход.

2.2. На следващо място необосновани пречки за търсене на действителния произход могат да бъдат открити в правния режим на оспорване на припознаването. Този доброволен способ за установяване на произход се отличава с това, че заявлението на припознаващия не подлежи на контрол от органа, пред който се подава – длъжностното лице по гражданското състояние. Родителят не носи отговорност за припознаване на не свое дете нито когато е направил това поради грешка, нито когато е действал съзнателно. Затова чрез възможността за оспорване законът въвежда коректив на иначе безконтролното изявление за припознаване. По облекчен административен ред чрез формално едностранно заявление могат да оспорват другият родител, когато той е известен и припознатият, ако е навършил 14 години (13). По съдебен ред могат да оспорват припознаване детето след навършване на пълнолетие, ако то не е навършило 14 години при припознаването – чл.65, ал.4 СК и Дирекция „Социално подпомагане” /ДСП/ по настоящия адрес на детето и прокурорът – чл.65, ал.5 СК.

В кръга на активно легитимирани лица с право на оспорване не са включени действителните родители, чието право на припознаване е „блокирано” поради изпреварило ги такова. В случая важи древната римска максима: първият по време е по-силен по право. Ако майката не оспори първото припознаване, действителният баща не разполага с правно средство, чрез което да установи своето бащинство. Това създава основа за злоупотреби от страна на майката на детето и за заобикаляне на режима по осиновяване. За действителния баща съществува възможност да се обърне към ДСП или към прокурора, но този опосреден начин не защитава в пълна степен неговия интерес. Посочените субекти са носители само на право на оспорване на припознаване.

Погледнато в исторически план до влизането в сила на новия СК на 1 октомври 2009 г. право да оспорват припознаване, освен другия родител и детето, са имали всички трети лица с правен интерес. В тази хипотеза са попадали и лица, които са твърждали, че са биологични родители на детето и извършено предходно припознаване е пречка да установят действителния произход по отношение на същото. Новият СК ограничава горната възможност като отнема правото на оспорване на трети лица, с изключение на ДСП и на прокурора. Това законодателно разрешение може да се оцени като правилно с оглед принципа за ограничена намеса на трети лица в материята на произхода. Но последвалото отпадане правото на биологичните родители да оспорват припознаване е съществен пропуск в правния режим, защото се явява пречка за дирене на действителния произход.

Наложително е с оглед на превенция срещу злоупотреби при извършване на припознаване да се създаде право на лице, което твърди, че е родител на припознатото дете да оспорва припознаването. За да се избегне злоупотреба с право, това да става само по съдебен ред.

3. Заключение. Така очертаните правни проблеми и направените изводи по-казват, че българското законодателство в материята на произхода не удовлетворява в пълна степен принципните положения, заложили в Конвенцията на ООН за правата на детето. Считаме, че промяната е възможна и е време тя да бъде направена.

Основните предложения de lege ferenda могат да бъдат очертани така:

1. Да се предвидят правомощия за ДСП в първата фаза на производството по пълно осиновяване да извършват проверка има ли възможност да се установи действителният произход на детето.

2. Да се създаде право на оспорване на припознаване на лице, което твърди, че е родител на припознато дете. Това да става само по съдебен ред.

3. Правото на ДСП и на прокурора да оспорват припознаване да се уреди като тяхно задължение в случаи, в които има основание да се счита, че е извършено симулативно припознаване.

Литература:

1. Конвенцията е обнародвана в Държавен вестник, брой 32 от 1991г.
2. Дете по смисъла на Конвенцията е всяко лице до 18-годишна възраст – чл.1.
3. Вж. Тодорова, В., Конвенцията на ООН за правата на детето и задълженията на българския законодател., ПМ, 1993г., кн.2.
4. Нормативната уредба на припознаването е в чл.64-67вкл. от СК.
5. Вж. Цанкова, Ц. Въпроси на произхода /новото предизвикателство/, в „Развитие на правото в глобализацията се свят.”, С., 2013, стр.34.
6. Вж. Цанкова, Ц. Цит. съч, стр.36.
7. Тодорова, В. Цит. съч.
8. Според официалната статистика в РБ почти 60% от всички живородени бебета през 2013г. са извънбрачни, като в 70% от тези случаи има информация за бащата.
9. Имат се предвид някои животозастрашаващи заболявания, при които е възможно донорство от родственици.
10. Цанкова, Ц. Цит. съч., стр.36.
11. За разграничението между двата вида осиновяване вж. Марков, М. Семейно и наследствено право., С., 2014г., стр.131-151 и СК, глава осма.
12. Повече по въпроса вж. Чолакова, А. Допустимо ли е припознаване на осиновен., сп. Норма, 2014г., кн.9.
13. Законът не предвижда максимална възраст за припознавания – може да бъде припознавано и пълнолетно лице. Също така могат да се припознават заченати и починали деца, които са оставили низходящи.